КЛЮЧОВА ТЕМА[1]
Стаття 4 Протоколу № 4 до Конвенції та імміграція
Повернення мігрантів і/або шукачів притулку за спрощеною процедурою («push-backs» (повернення назад)) та пов'язані із цим справи

(Останнє оновлення: 31.08.2024)

Вступ

Незважаючи на те, що Держави, згідно з усталеними нормами міжнародного права та зобов'язаннями за міжнародними договорами, у тому числі за Конвенцією, мають право регулювати питання в'їзду, проживання та вислання іноземців, на право Держав відмовляти комусь у перетині своїх кордонів поширюються певні обмеження, зокрема принцип *невидворення*. Суд розглядав справи, пов'язані з поверненням за спрощеною процедурою (груп) осіб у відкритому морі, на сухопутних кордонах і невдовзі після в'їзду на територію. При цьому Суд керувався різними положеннями Конвенції.

Принципи, виведені з поточної судової практики

Здійснення юрисдикції в розумінні статті 1 Конвенції:

- Перехоплення у відкритому морі береговою охороною Держави-відповідача та події на борту військових суден цієї Держави є прикладами здійснення екстериторіальної юрисдикції Держави-відповідача в розумінні статті 1 (*«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (Hirsi Jamaa and Others v. Italy)* [ВП], 2012, §§ 76-82), що також тягне за собою відповідальність такої Держави згідно зі статтею 4 Протоколу № 4, коли наслідком є недопущення висадки мігрантів на територію Держави або навіть в їхньому поверненні до іншої Держави (*там само*, §§ 169-182).
- Здійснення прикордонного контролю з метою вирішення питання щодо надання дозволу на перетин державного кордону працівниками прикордонної служби Держави-відповідача на борту судна, яке стояло на якорі в одному з її портів, також було визнано таким, що підпадає під юрисдикцію цієї Держави для цілей статті 1: див. рішення у справі *«Кебе та інші проти України» (Kebe and Others v. Ukraine)*, 2017, §§ 75-77.
- Дії прикордонників або поліцейських Держави-відповідача на сухопутному кордоні підпадають під територіальну юрисдикцію Держави:
  - Події біля прикордонних огорож, зведених на території Держави-відповідача: *«Н.Д. і Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020, §§ 104-111;
  - Відмова прийняти заяву про надання притулку та рішення про відмову у в'їзді на прикордонних пунктах пропуску: *«М.А. та інші проти Литви» (M.A. and Others*

[1] Підготовлено Секретаріатом Суду. Не покладає зобов'язань на Суд.
Цей переклад опубліковано за домовленістю з Радою Європи, Європейським судом з прав людини та Верховним Судом (Україна) і виконано бюро перекладів «Профпереклад».

v. Lithuania), 2018, § 70; *«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020, §§ 129-132; *«Д.А. та інші проти Польщі» (D.A. and Others v. Poland)*, 2021, §§ 33-34;

- Дії військовослужбовців Держави-відповідача на своїй території, включно з випадками, коли поліцейські з інших Держав прийшли на допомогу органам влади Держави-відповідача для контролю масового напливу мігрантів: *«А.А. та інші проти Північної Македонії» (A.A. and Others v. North Macedonia)*, 2022, §§ 57-64.

Стаття 3 Конвенції: Вислання до третьої країни:

У своєму рішенні у справі *«Ілліас і Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, Суд виділив загальні принципи для розгляду справ, пов'язаних з висланням шукачів притулку до третіх країн-посередників без розгляду по суті заяв про надання притулку органами влади Держави, яка здійснює вислання:

- Коли Договірна Держава намагається вислати особу, яка шукає притулку, до третьої країни без розгляду заяви про надання їй притулку по суті, обов'язок Держави не піддавати особу реальному ризику поводження, яке суперечить вимогам статті 3, дотримується в інший спосіб порівняно з випадками повернення до країни походження. У першому випадку основне питання полягає в тому, чи матиме ця особа доступ до належної процедури надання притулку в приймаючій третій країні. Якщо Держава, що висилає осіб, які шукають притулку, до третьої країни, може ухвалити законне рішення не розглядати заяви про надання їй притулку по суті, то в такій ситуації неможливо з'ясувати, чи ризикують ці особи зазнати поводження, яке суперечить вимогам статті 3, у своїй країні походження, чи вони просто є економічними мігрантами, котрі не потребують захисту. Обов'язком Держави, що висилає особу, залишається ретельне вивчення питання існування реального ризику, що особі, яка шукає притулку, буде відмовлено в доступі в приймаючій третій країні до належної процедури надання притулку, яка захистить її від *видворення* (refoulement), зокрема від вислання, прямо чи опосередковано, до країни її походження без належної оцінки ризиків, які загрожують їй у контексті статті 3 Конвенції. Якщо встановлено, що існуючі у зв'язку з цим гарантії є недостатніми, стаття 3 передбачає обов'язок не висилати особу, яка шукає притулку, до відповідної третьої країни (*«Ілліас і Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, §§ 130-138).
- Щоб визначити, чи здійснила Держава, що висилає особу, своє процесуальне зобов'язання щодо оцінки процедур надання притулку в приймаючій третій Державі, потрібно перевірити, чи органи влади Держави, що висилає особу, ретельно розглянули загальнодоступну інформацію про приймаючу третю країну та її систему надання притулку належним чином та з власної ініціативи, і чи було заявнику надано достатню можливість довести, що приймаюча Держава не є безпечною третьою країною в його конкретному випадку. Застосовуючи цей підхід, Суд зазначав, що будь-яка презумпція про те, що та чи інша країна є «безпечною», якщо на ній ґрунтувалися рішення щодо особи, яка шукає притулку, має з самого початку достатньою мірою підтверджуватись аналізом, про який йдеться вище (*«Ілліас і Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, §§ 139-141, 148 і 152).
- Важливо, що у справах, пов'язаних із висланням до третьої країни на підставі поняття «безпечна третя країна», тобто коли органи влади Держави, що висилає особу, вирішили не розглядати по суті заяву про надання притулку, подану заявником, до завдань Суду не належить оцінка того, чи існували обґрунтовані твердження щодо ризиків згідно зі статтею 3 в країні походження; це питання доцільне лише у справах, у

яких органи влади Держави, що висилає особу, розглянули ці ризики (*«Ілліас і Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, § 147).

- На додачу до основного питання про те, чи матиме особа доступ до належної процедури надання притулку в приймаючій третій країні, якщо стверджуваний ризик бути підданим поводженню, що суперечить вимогам статті 3, стосується, наприклад, умов тримання під вартою або проживання осіб, котрі шукають притулку, в приймаючій третій країні, цей ризик також підлягає оцінці органами влади Держави, що висилає особу (*«Ілліас і Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, § 131). Суд нагадує, що вислання шукачів притулку до третьої країни може порушувати статтю 3 у зв'язку з неналежними умовами прийому в приймаючій Державі (*«М.С.С. проти Бельгії та Греції» (M.S.S. v. Belgium and Greece)* [ВП], 2011, §§ 362-368) або у зв'язку з тим, що їм не буде гарантовано доступ до закладів для шукачів притулку, умови в яких пристосовані до їхніх конкретних вразливостей, що може вимагати від Держави, що висилає особу, отримати відповідні гарантії в приймаючої Держави (*«Тарахель проти Швейцарії» (Tarakhel v. Switzerland)* [ВП], 2014, §§ 100-122; *«Алі та інші проти Швейцарії та Італії» (Ali and Others v. Switzerland and Italy)* (ухв.), 2016; *«Оджей проти Нідерландів» (Ojei v. the Netherlands)* (ухв.), 2017).

Суд застосував ці принципи під час розгляду справ, у яких заявникам, які мали намір подати заяву про надання притулку і/або висловити побоювання щодо своєї безпеки працівникам прикордонних служб, було відмовлено у в'їзді на територію Держави і за спрощеною процедурою вислано до третьої країни. У цих справах Суд встановив порушення статті 3 Конвенції (*«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020, *«Д.А. та інші проти Польщі» (D.A. and Others v. Poland)*, 2021, *«О.М. та Д.С. проти України» (O.M. and D.S. v. Ukraine)*, 2022, *«С.С. та інші проти Угорщини» (S.S. and Others v. Hungary)*, 2023, і *«Шеров та інші проти Польщі» (Sherov and Others v. Poland)*, 2024; щодо справи, яка стосувалася подібних фактичних обставин, але передувала рішенню у справі *«Ілліас і Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, див. рішення у справі *«М.А. та інші проти Литви» (M.A. and Others v. Lithuania)*, 2018; також див. рішення у справі *«Шаріфі та інші проти Італії та Греції» (Sharifi and Others v. Italy and Greece)*, 2014, §§ 226-235, у якій Суд розглядав скаргу заявників про існування для них ризику опосередкованого *видворення* (refoulement) до їхньої країни походження, Афганістану, і постановив, що повернення їх за спрощеною процедурою з Італії до Греції порушувало статтю 3 Конвенції), включно з випадками, коли національне законодавство передбачало, що заяви про надання притулку не можуть бути подані в пункті перетину кордону (аеропорту), до якого прибули заявники, а можуть бути подані лише в транзитній зоні на сухопутному кордоні (*«С.С. та інші проти Угорщини» (S.S. and Others v. Hungary)*, 2023, §§ 62-63). На основі судової практики можна вивести такі додаткові принципи:

- У випадках, коли заявники можуть обґрунтовано стверджувати, що немає гарантії того, що їхні заяви про надання притулку будуть серйозно розглянуті органами влади сусідньої третьої країни і що повернення до їхньої країни походження може порушувати статтю 3 Конвенції, Держава-відповідач зобов'язана дозволити заявникам залишатися під її юрисдикцією, доки їхні твердження не будуть належним чином розглянуті компетентним національним органом, і не може відмовити в доступі на свою територію особам, які прибули до прикордонного пункту пропуску і які стверджують, що вони можуть бути піддані жорстокому поводженню, якщо залишаться на території сусідньої Держави, якщо не буде вжито належних заходів для усунення такого ризику (*«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020, §§ 178-179).
- Щоб визначити, чи дійсно особи мали намір шукати притулку і/або висловлювали побоювання щодо своєї безпеки у випадку вислання органам влади Держави-

відповідача, Суд враховує не лише записи прикордонників, але й розповіді заявника, підтверджувальні документи, а також звіти про ситуацію на кордоні, якщо вони вказують на існування систематичної практики спотворення заяв, зроблених шукачами притулку в офіційних нотатках, та/або занепокоєння щодо доступу на територію та процедури надання притулку, умови, які переважають у країні походження та/або третій країні, а також скарги заявників у їхніх попередніх справах у Суді (*«М.А. та інші проти Литви» (M.A. and Others v. Lithuania)*, 2018, §§ 107-113; *«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020, §§ 174-177; *«Д.А. та інші проти Польщі» (D.A. and Others v. Poland)*, 2021, §§ 60-63; *«О.М. та Д.С. проти України» (O.M. and D.S. v. Ukraine)*, 2022, §§ 85-91; *«D проти Болгарії» (D v. Bulgaria)*, 2021, §§ 120-128; *«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (Hirsi Jamaa and Others v. Italy)* [ВП], 2012, §§ 123-136; *«М.А. та інші проти Латвії» (M.A. and Others v. Latvia)* (ухв.), 2022, §§ 51-56). Особи не зобов'язані прямо просити про надання їм притулку або висловлювати бажання про подачу заяви про надання притулку в конкретній формі (*«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (Hirsi Jamaa and Others v. Italy)* [ВП], 2012, § 133; *«М.А. та інші проти Литви» (M.A. and Others v. Lithuania)*, 2018, §§ 108-109; *«D проти Болгарії» (D v. Bulgaria)*, 2021, §§ 120-128). У зв'язку з цим Суд підкреслив важливість усного перекладу для доступу до процедур надання притулку, а також навчання посадових осіб, що дозволяє їм виявляти та розуміти запити про надання притулку (*«М.А. та інші проти Литви» (M.A. and Others v. Lithuania)*, 2018, §§ 108-109; *«D проти Болгарії» (D v. Bulgaria)*, 2021, §§ 124-126). Суд також розглянув питання відсутності участі адвоката (*«D проти Болгарії» (D v. Bulgaria)* 2021, § 125).

Повернення до країни походження за спрощеною процедурою:

До цього часу Суд розглянув лише одну справу щодо повернення за спрощеною процедурою до країни походження невдовзі після в'їзду заявника на територію Держави-відповідача (*«D проти Болгарії» (D v. Bulgaria)*, 2021):

- Суд застосував дворівневий підхід щодо скарги заявника за статтями 3 і 13 Конвенції (див. *там само*, §§ 107 і 118):
  - Чи звертався заявник, принаймні по суті, по міжнародний захист, висловлюючи органам влади Держави-відповідача, до його вислання, свої побоювання щодо поводження, яке суперечить статті 3, у разі повернення його до країни походження (також див. *там само*, §§ 120-128, щодо застосування в цій справі).
  - Якщо на перше питання було отримано ствердну відповідь, на другому етапі необхідно було визначити, чи належним чином органи влади Держави-відповідача розглянули ці ризики в межах процедури, передбаченої статтею 13 Конвенції, перш ніж повернути заявника до країни його походження (також див. *там само*, §§ 129-137, щодо застосування в цій справі). Це вимагає незалежного й ретельного розгляду скарги і можливості призупинення виконання рішення про вислання на час розгляду скарги (*там само*, § 116). У зв'язку з цим Суд підтвердив важливість гарантування кожному, до кого застосовано захід вислання, права на отримання достатньої інформації, що дозволить йому отримати ефективний доступ до відповідних процедур і обґрунтувати свої скарги (там само).
- Суд встановив, що окремого питання щодо скарги заявника за статтею 4 Протоколу № 4 не виникло (*там само*, §§ 138-139).

Суд, однак, розглядав низку справ, які стосувалися вислання за спрощеною процедурою до країни походження, яке не відбулося незабаром після в'їзду заявників на територію Держави-відповідача, і в яких національні органи влади не розглянули будь-які стверджувані ризики

поводження, що суперечить статті 3 Конвенції, перш ніж вислати осіб, що подали заяви про надання притулку, до країни їхнього походження (див., наприклад, рішення у справі *«Шентюрк та інші проти Азербайджану» (Shenturk and Others v. Azerbaijan)*, §§ 112-117, де Суд дійшов висновку, що це становило невиконання процесуального зобов'язання за статтею 3 Конвенції).

Стаття 4 Протоколу № 4 — заборона колективного вислання іноземців:

- «Колективне вислання» слід тлумачити як «будь-який захід, що примушує групу іноземців покинути межі країни, за винятком випадку, коли такий захід вжито на підставі розумного й об'єктивного вивчення конкретної справи кожного окремого іноземця у групі» (*«Хлайфіа та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, § 237).
- Термін «вислання» слід тлумачити в загальному сенсі, в його поточному використанні («вигнати з якого-небудь місця»). Відповідний захід необов'язково має бути класифікований як «вислання» згідно з національним правом (*«Хлайфіа та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, § 243-244). Термін «вислання» слід тлумачити автономно як вказівку на будь-яке примусове вислання іноземця з території Держави незалежно від законності перебування цієї особи, тривалості її перебування на території, місця, де її було затримано, наявності в неї статусу мігранта чи шукача притулку, або її поведінки при перетині кордону. Термін має те саме значення в контексті статті 4 Протоколу № 4, що й у контексті статті 3 Конвенції. Обидва положення застосовуються до будь-якої ситуації, яка підпадає під юрисдикцію Договірної Держави, зокрема й до ситуацій або моментів часу, коли органи влади відповідної Держави ще не розглянули наявність підстав, які дають право відповідним особам вимагати захисту відповідно до цих положень (*«Н.Д. і Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020, §§ 166-188). Зокрема, Суд постановив, що стаття 4 Протоколу № 4 застосовується до таких ситуацій:
  - Вислання іноземців, проведене в рамках перехоплень у відкритому морі органами влади Держави при здійсненні своїх суверенних повноважень, наслідком якого було недопущення висадки мігрантів на територію Держави або навіть в їхньому поверненні до іншої Держави (*«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (Hirsi Jamaa and Others v. Italy)* [ВП], 2012, §§ 169-182).
  - Негайне та примусове повернення іноземців з сухопутного кордону після спроби великої кількості мігрантів перетнути цей кордон незаконним чином і *en masse* (*«Н.Д. і Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020, §§ 189-191).
  - Витіснення заявника на зовнішню сторону огорожі кордону Держави-відповідача, тобто на вузьку смугу суходолу між прикордонною огорожею та фактичним кордоном, яка становить територію Держави-відповідача. Ця смуга суходолу мала лише технічне призначення, пов'язане з управлінням кордоном, на ній не було інфраструктури, і для законного в'їзду на територію Держави-відповідача депортованим мігрантам довелося прямувати в одну з транзитних зон, з якої зазвичай можна було перетнути кордон з іншою Державою, до якої заявника спрямували співробітники поліції Держави-відповідача. За таких обставин захід був спрямований на вислання з території Держави-відповідача і призвів саме до цього (*«Шагзад проти Угорщини» (Shahzad v. Hungary)*, 2021, §§ 45-52).
- Для того щоб вислання було «колективним», воно не має обов'язково стосуватися певної мінімальної кількості відповідних осіб і не передбачає обов'язкової належності до певної групи. Вирішальним критерієм для того, щоб вислання характеризувалося

як «колективне», є відсутність «розумного й об'єктивного вивчення конкретної справи кожного окремого іноземця у групі» (*«Н.Д. і Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020, §§ 193-199). Скарги відповідно до статті 4 Протоколу № 4 може подавати особа, яка стверджує, що була частиною групи, яка зазнала колективного вислання (див., наприклад, рішення у справі *«Шагзад проти Угорщини» (Shahzad v. Hungary)*, 2021).

- Стаття 4 Протоколу № 4 не буде порушена, якщо відсутність прийнятого в індивідуальному порядку рішення про вислання є наслідком порушень з боку заявника. Це також стосується ситуацій, коли особи перетнули кордон незаконно, і їх висилають за спрощеною процедурою. У цьому контексті Суд встановив дворівневий підхід (*«Н.Д. і Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020, §§ 201 і 209-211):
  - По-перше, необхідно враховувати, чи надала Держава реальний та ефективний доступ до засобів законного в'їзду, зокрема до прикордонних процедур, які дають змогу усім особам, що зазнають переслідувань, подати заяву про надання захисту відповідно до статті 3 зокрема, на умовах, які гарантують, що заяву буде опрацьовано згідно з міжнародними нормами, в тому числі згідно з Конвенцією.
  - По-друге, якщо Держава надала такий доступ, але заявник ним не скористався, необхідно розглянути питання про те, чи були для цього вагомі причини, що ґрунтувалися б на об'єктивних фактах, за які несла б відповідальність Держава. Відсутність таких вагомих причин, які перешкоджали б використанню цих процедур, може призвести до того, що це розглядатиметься як наслідок власної поведінки заявників, чим обґрунтовується відсутність індивідуальної ідентифікації.
  - Тягар доведення того, чи дійсно заявники мали реальний та ефективний доступ до процедур законного в'їзду, лежить на Державі-відповідачі (для порівняння, див. рішення у справі *«Н.Д. і Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020, §§ 212-217; *«А.А. та інші проти Північної Македонії» (A.A. and Others v. North Macedonia)*, 2022, §§ 116-122, і зіставте з рішеннями у справах *«Шагзад проти Угорщини» (Shahzad v. Hungary)*, 2021, §§ 63-67; *«М.Г. та інші проти Хорватії» (M.H. and Others v. Croatia)*, 2021, §§ 295-304).
- У тих випадках, коли мігранти потрапляли на територію Держави-відповідача в незаконний спосіб та після затримання поблизу кордону отримували доступ до засобів законного в'їзду за відповідною прикордонною процедурою, Суд не застосовував зазначений дворівневий підхід, викладений у рішенні у справі *«Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020, §§ 201 і 209-211, щодо незаконного в'їзду, а замість цього оцінював (щоб визначити, чи було вислання «колективним» за своїм характером), чи була надана окремим особам реальна можливість представити аргументи проти їхнього вислання до прийняття відповідного рішення, і чи були достатніми гарантії, які свідчили б про те, що їхні особисті обставини дійсно були враховані в індивідуальному порядку (*«Асади та інші проти Словаччини» (Asady and Others v. Slovakia)*, 2020, § 62, і загальний огляд судової практики в рішенні у справі *«Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020, §§ 193-199). Такий підхід, по суті, аналогічний тому, який застосовується до осіб, що прибувають в пункт законного в'їзду, наприклад на прикордонний пункт пропуску (див. рішення у справах *«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020, §§ 204-211; *«Д.А. та інші проти Польщі» (D.A. and Others v. Poland)*, 2021, §§ 81-84; і *«М.А. та інші проти Латвії» (M.A. and Others v. Latvia)* (ухв.), 2022, §§ 67-69, і *«Шеров та інші проти Польщі» (Sherov and Others v. Poland)*, 2024, §§ 59-61) або в аеропорт (див. рішення у справі *«С.С. та інші проти Угорщини» (S.S. and Others v. Hungary)*, 2023, §§ 48-51, де Суд визнав, що той факт, що заявники спочатку намагалися в'їхати до Держави-відповідача, використовуючи підроблені документи,

не звільняє органи влади від їхнього зобов'язання за статтею 4 Протоколу № 4). Те, чи виконуються вимоги цього підходу — це питання факту, яке має бути визначене з урахуванням підтверджувальних доказів, представлених сторонами, тією мірою, наскільки вони стосуються обставин справи, в тому числі щодо того, чи проводився процес ідентифікації та за яких умов (чи були особи підготовлені проводити співбесіди, чи була надана інформація зрозумілою особам мовою про можливість подати заяву про надання притулку та попросити про правову допомогу, чи були присутні перекладачі та чи мали особи можливість на практиці проконсультуватися з юристами та подати заяви про надання притулку), а також з урахуванням незалежних повідомлень (*«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (Hirsi Jamaa and Others v. Italy)* [ВП], 2012, § 185; *«Шаріфі та інші проти Італії та Греції» (Sharifi and Others v. Italy and Greece)*, 2014, §§ 214-225; *«Хлайфіа та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, §§ 245-254; *«Асади та інші проти Словаччини» (Asady and Others v. Slovakia)*, 2020, §§ 63-71; *«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020, §§ 206-210; *«Д.А. та інші проти Польщі» (D.A. and Others v. Poland)*, 2021, §§ 81-83; *«М.А. та інші проти Латвії» (M.A. and Others v. Latvia)* (ухв.), 2022, §§ 67-69).

- У контексті статті 4 Протоколу № 4 правове становище неповнолітніх пов'язане з правовим становищем дорослих, які їх супроводжують, у тому сенсі, що вимоги статті 4 Протоколу № 4 можуть виконуватися, якщо така доросла особа зможе обґрунтовано й ефективно висунути свої аргументи проти їхнього спільного вислання (*«Мустагі проти Франції» (Moustahi v. France)*, 2020, §§ 134-135).

Стаття 13, взята в поєднанні зі статтею 4 Протоколу № 4:

- Якщо скарги, подані заявниками за статтею 2 чи 3 Конвенції, щодо ризиків, з якими вони зіткнулися при висланні, були принаймні небезпідставними, і якщо заявникам було фактично відмовлено в поданні заяви про надання притулку і вони не мали доступу до засобу правового захисту з автоматичним тимчасовим зупиненням виконання, Суд виявляв порушення статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 4 Протоколу № 4 (*«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020, §§ 219-220; *«Д.А. та інші проти Польщі» (D.A. and Others v. Poland)*, 2021, §§ 89-90; *«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (Hirsi Jamaa and Others v. Italy)* [ВП], 2012, §§ 201-207; *«Шаріфі та інші проти Італії та Греції» (Sharifi and Others v. Italy and Greece)*, 2014, §§ 240-243).
- І навпаки, відсутність тимчасового зупинення виконання рішення про вислання сама собою не становить порушення статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 4 Протоколу № 4, якщо заявник не стверджує, що є реальний ризик порушення гарантованих статтями 2 або 3 прав у країні призначення (*«Хлайфіа та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, § 281). У такій ситуації Конвенція не накладає на Державу безумовне зобов'язання гарантувати засіб правового захисту з автоматичним тимчасовим зупиненням, а лише вимагає, щоб відповідна особа мала реальну можливість оскаржити рішення про вислання шляхом достатньо ретельного вивчення її скарг, проведеного незалежним та безстороннім національним судом (*«Хлайфіа та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, § 279; *«Мустагі проти Франції» (Moustahi v. France)*, 2020, §§ 156-164).
- У випадках, коли іноземці вирішують не використовувати існуючі правові процедури для в'їзду на територію Договірної Держави законно, а відсутність індивідуальної процедури їхнього вислання є наслідком поведінки самих заявників при спробі незаконного в'їзду, ця Держава не може нести відповідальність за відсутність доступного засобу правового захисту проти такого вислання (*«Н.Д. і Н.Т. проти*

Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain) [ВП], 2020, § 241-243). І навпаки, якщо заявник не мав реального доступу до процедури вивчення його особистих обставин через обмежений доступ до транзитних зон (тобто засобів законного в'їзду), відсутність засобу правового захисту для подання скарги на висилання порушує статтю 13, взяту в поєднанні зі статтею 4 Протоколу № 4 (*«Шагзад проти Угорщини» (Shahzad v. Hungary)*, 2021, §§ 75–79).

Право Європейського Союзу та повернення за спрощеною процедурою:

У низці справ щодо повернення за спрощеною процедурою мігрантів і/або шукачів притулку, у зв'язку зі скаргами за статтею 3 Конвенції та статтею 4 Протоколу № 4, Суд розглянув аргументи Держав-відповідачів, котрі посилалися на право Європейського Союзу. В усіх цих справах Суд дійшов висновку, що оскаржувані заходи виходять за рамки суворих міжнародно-правових зобов'язань Держав-відповідачів. Відповідно, презумпція еквівалентного захисту (розроблена в рішенні у справі *«Босфорус Гава Йолларі Туризм і Тікарет Анонім Ширкеті проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], 2005) не застосовувалась, і Держави-відповідачі несли повну відповідальність згідно з Конвенцією за оскаржувані заходи. Зокрема, Суд постановив, що:

- Норми права Європейського Союзу, включно з Шенгенським кодексом про кордони та Директивою 2013/32/ЄС, охоплюють принцип *невидворення* (non-refoulement), гарантований Женевською конвенцією 1951 року, і застосовують його до осіб, які піддаються перевірці на кордоні перед допуском на територію Держав-членів. Ці положення (i) явно спрямовані на надання всім шукачам притулку реального доступу до належної процедури для розгляду їхніх заяв про надання міжнародного захисту; і (ii) зобов'язують Державу гарантувати особам, які подають заяви про надання міжнародного захисту, можливості залишатися у відповідній Державі до розгляду їхніх заяв. Згідно з положеннями Шенгенського кодексу про кордони, Держава може не здійснювати висилання осіб, які мають намір звернутися по міжнародний захист, назад до третьої країни (звідки вони намагаються в'їхати), якщо вони подадуть заяву про надання міжнародного захисту на розгляд відповідних органів. Відповідно, відмова особам, які мають намір звернутися по міжнародний захист, у в'їзді на територію Держави не виходить за рамки суворих міжнародно-правових зобов'язань Держави-члена Європейського Союзу (*«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020, §§ 180-182; *«Д.А. та інші проти Польщі» (D.A. and Others v. Poland)*, 2021, §§ 65-67).
- Питання про те, чи несе інша Держава відповідальність за розгляд потенційних заяв про надання притулку відповідно до положень Дублінського регламенту II [наразі III], потребує індивідуалізованої оцінки, і колективне та невибіркове висилання з однієї Держави-члена ЄС до іншої не може бути виправдано посиланням на «Дублінську систему», яка повинна завжди застосовуватися у спосіб, сумісний з Конвенцією (*«Шаріфі та інші проти Італії та Греції» (Sharifi and Others v. Italy and Greece)*, 2014, § 223, з посиланням на рішення у справі *«М.С.С. проти Бельгії та Греції» (M.S.S. v. Belgium and Greece)* [ВП], 2011, §§ 338-340).
- Право Європейського Союзу не передбачає зобов'язання (i) утримувати шукачів притулку в транзитній зоні, (ii) забороняти їм в'їзд на територію Держави-відповідача, (iii) не розглядати по суті їхню заяву про надання притулку на підставі того, що існує безпечна третя країна, (iv) оголошувати іншу країну (не члена ЄС), з якої шукачі притулку намагалися в'їхати на територію Держави-відповідача, безпечною третьою країною (*«Ілліас і Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, § 97).

Тимчасові заходи відповідно до Правила 39 Регламенту Суду:

Коли Суд отримує заяву, він може вказати Державі-відповідачу відповідно до Правила 39 Регламенту Суду певні тимчасові заходи, які, на його думку, мають бути вжиті до розгляду справи Судом. Відповідно до свого усталеного прецедентного права та судової практики, Суд вказує на тимчасові заходи лише тоді, коли існує реальний і неминучий ризик заподіяння серйозної та непоправної шкоди. Ці заходи найчастіше полягають у вимозі до Держави утриматися від вислання осіб до країн, де, як стверджується, їм загрожує смерть, катування або інше жорстоке поводження, і можуть включати вимогу до Держави-відповідача приймати й розглядати заяви про надання притулку від осіб, які подають їх на прикордонному пункті пропуску (*«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020, § 235). Невиконання Державою-відповідачем будь-якого заходу за Правилом 39, вказаним Судом, становить порушення статті 34 Конвенції (справи, в яких вислання або екстрадиція заявників порушували статтю 34: *«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020, *«Д.А. та інші проти Польщі» (D.A. and Others v. Poland)*, 2021, і *«О.М. та Д.С. проти України» (O.M. and D.S. v. Ukraine)*, 2022).

Варті уваги приклади

Перехоплення у відкритому морі та повернення до третьої країни за спрощеною процедурою:

- *«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (Hirsi Jamaa and Others v. Italy)* [ВП], 2012 (порушення статті 3, як щодо повернення до Лівії, так і щодо ризику свавільного повернення до країн походження, порушення статті 4 Протоколу № 4, порушення статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 3 Конвенції та статтею 4 Протоколу № 4).

Відмова прийняти/відсутність у заявників можливості подати заяви про надання притулку:

- Під час процедури прикордонного контролю на борту судна в порту: *«Кебе та інші проти України» (Kebe and Others v. Ukraine)*, 2017 (порушення статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 3 Конвенції);
- Перехоплення прикордонною поліцією після прибуття до порту та подальше повернення за спрощеною процедурою: *«Шаріфі та інші проти Італії та Греції» (Sharifi and Others v. Italy and Greece)*, 2014 (порушення — з боку Італії — статті 4 Протоколу № 4, порушення статті 3, порушення статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 3 Конвенції та статтею 4 Протоколу № 4);
- У визначеному пункті перетину сухопутного кордону (тобто в пункті законного в'їзду) з подальшим поверненням за спрощеною процедурою:
  - *«М.А. та інші проти Литви» (M.A. and Others v. Lithuania)*, 2018 (порушення статті 3, порушення статті 13 Конвенції);
  - *«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020 (порушення статті 3, порушення статті 4 Протоколу № 4, порушення статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 3 та статтею 4 Протоколу № 4, порушення статті 34 Конвенції [дотримання тимчасового заходу]);
  - *«Д.А. та інші проти Польщі» (D.A. and Others v. Poland)*, 2021 (порушення статті 3, порушення статті 4 Протоколу № 4, порушення статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 3 та статтею 4 Протоколу № 4, порушення статті 34 Конвенції [дотримання тимчасового заходу]);

- *«М.А. та інші проти Латвії» (M.A. and Others v. Latvia)* (ухв.), 2022 (явно необґрунтовано: Суд не був переконаний у тому, що заявники подали заяви про надання притулку (стаття 3), і дійшов висновку, що їм було надано реальну можливість представити аргументи проти їхнього вислання (стаття 4 Протоколу № 4);
- *«О.М. і Д.С. проти України» (O.M. and D.S. v. Ukraine)*, 2022 (порушення статті 3, порушення статті 34);
- *«Шеров та інші проти Польщі» (Sherov and Others v. Poland)*, 2024 (порушення статті 3, порушення статті 4 Протоколу № 4, порушення статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 3 та статтею 4 Протоколу № 4).

- В аеропорту (тобто в пункті законного в'їзду) з подальшим висланням за спрощеною процедурою у зв'язку з тим, що згідно з національним правом заяви про надання притулку могли бути подані лише в транзитній зоні на сухопутному кордоні:
  - *«С.С. та інші проти Угорщини» (S.S. and Others v. Hungary)*, 2023 (порушення статті 3, порушення статті 4 Протоколу № 4).
- Після затримання на території країни: *«D проти Болгарії» (D v. Bulgaria)*, 2021 (порушення статей 3 і 13 Конвенції).

Справи щодо статті 4 Протоколу № 4:

- Повернення за спрощеною процедурою після (спроби) незаконного в'їзду:
  - *«Н.Д. і Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020 (відсутність порушення статті 4 Протоколу № 4: незаконний в'їзд попри наявність реального та ефективного доступу до засобів законного в'їзду, за відсутності вагомих причин не скористатися законною процедурою в'їзду; відсутність порушення статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 4 Протоколу № 4);
  - *«Шагзад проти Угорщини» (Shahzad v. Hungary)*, 2021 (порушення статті 4 Протоколу № 4: відсутність реального та ефективного доступу до засобів законного в'їзду; порушення статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 4 Протоколу № 4);
  - *«М.Г. та інші проти Хорватії» (M.H. and Others v. Croatia)*, 2021 (порушення статті 4 Протоколу № 4: відсутність реального та ефективного доступу до засобів законного в'їзду);
  - *«А.А. та інші проти Північної Македонії» (A.A. and Others v. North Macedonia)*, 2022 (відсутність порушення статті 4 Протоколу № 4: незаконний в'їзд попри наявність реального та ефективного доступу до процедур законного в'їзду, за відсутності вагомих причин не скористатися такими процедурами).
- Чи була надана особам реальна можливість представити аргументи проти їхнього вислання:
  - *«Хлайфіа та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016 (відсутність порушення статті 4 Протоколу № 4, відсутність порушення статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 4 Протоколу № 4);
  - *«Асади та інші проти Словаччини» (Asady and Others v. Slovakia)*, 2020 (відсутність порушення статті 4 Протоколу № 4; стаття 13, взята в поєднанні зі статтею 4 Протоколу № 4: неприйнятно — явно необґрунтовано);
  - *«Мустагі проти Франції» (Moustahi v. France)*, 2020 (порушення статті 4 Протоколу № 4, а також статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 4 Протоколу № 4; попри те, що Суд також встановив порушення статті 3, ця скарга не стосувалася відмови в доступі до процедури надання притулку або стверджуваного жорстокого поводження

після вислання, а натомість стосувалася конкретних вразливостей дітей-заявників без супроводу та умов їхнього вислання);

- *«М.А. та інші проти Латвії» (M.A. and Others v. Latvia)* (ухв.), 2022 (статті 3, 13 і стаття 4 Протоколу 4: неприйнятно — явно необґрунтовано: Суд постановив, що заявникам була надана реальна можливість представити аргументи проти їхнього вислання, проте вони не представили таких аргументів);
- *«Дж.А. та інші проти Італії» (J.A. and Others v. Italy)*, 2023 (порушення статті 4 Протоколу № 4);
- *«С.С. та інші проти Угорщини» (S.S. and Others v. Hungary)*, 2023 (порушення статті 4 Протоколу № 4).

Суміжні теми

Операції з порятунку у відкритому морі та на сухопутних кордонах:

Суд встановив, що позитивні зобов'язання Держави за статтею 2 вживати оперативних превентивних заходів також виникають у контексті операцій з порятунку мігрантів у відкритому морі та на сухопутних кордонах.

- *«Сафі та інші проти Греції» (Safi and Others v. Greece)*, 2022 — човен, що перевозив мігрантів у Егейському морі, який перекинувся при спробі грецької берегової охорони його відбуксирувати (порушення статті 2);
- *«Алговайс проти Угорщини» (Alhowais v. Hungary)*, 2023 — утоплення мігранта під час операції прикордонного контролю на річці на угорсько-сербському кордоні (порушення статті 2).

Застосування сили та жорстоке поводження у зв'язку з перехопленням і (спробою) примусового повернення:

- *«Шагзад проти Угорщини (№ 2)» (Shahzad v. Hungary (no. 2))*, 2023 — жорстоке поводження з мігрантом з боку працівників правоохоронних органів під час супроводження його назад за прикордонну огорожу (порушення статті 3);
- *«А.Е. та інші проти Італії» (A.E. and Others v. Italy)*, 2023 — жорстоке поводження з мігрантом під час спроби вислання (порушення статті 3);
- *«Алхатіб та інші проти Греції» (Alkhatib and Others v. Greece)*, 2024 — внаслідок обстрілу співробітниками берегової охорони човна, що перевозив мігрантів, отримав серйозне вогнепальне поранення член сім'ї заявників (порушення статті 2).

Ефективні розслідування смертей на кордоні та стверджуваного жорстокого поводження, пов'язаних з примусовим поверненням, перехопленням та операціями з порятунку:

- *«Туо проти Кіпру» (Thuo v. Cyprus)*, 2017 — розслідування стверджуваного жорстокого поводження під час процедури депортації (порушення статті 3);
- *«М.Г. та інші проти Хорватії» (M.H. and Others v. Croatia)*, 2021 — розслідування смерті дитини після стверджуваної відмови в наданні можливості просити притулку та наказу від хорватської поліції повернутися до Сербії залізничною колією (порушення статті 2);

- *«Сафі та інші проти Греції» (Safi and Others v. Greece)*, 2022 — розслідування смертей мігрантів у відкритому морі після того, як човен, що їх перевозив, перекинувся при спробі грецької берегової охорони його відбуксирувати (порушення статті 2);
- *«Алговайс проти Угорщини» (Alhowais v. Hungary)*, 2023 — розслідування смерті мігранта, який потонув під час операції прикордонного контролю на річці на угорсько-сербському кордоні (порушення статті 2);
- *«Шагзад проти Угорщини (№ 2)» (Shahzad v. Hungary (no. 2))*, 2023 — розслідування стверджуваного жорстокого поводження з мігрантом з боку працівників правоохоронних органів під час супроводження його назад за прикордонну огорожу (порушення статті 3);
- *«Алхатіб та інші проти Греції» (Alkhatib and Others v. Greece)*, 2024 — розслідування обстрілу співробітниками берегової охорони човна, що перевозив мігрантів, внаслідок якого отримав серйозне вогнепальне поранення член сім'ї заявників (порушення статті 2).

Перебування в транзитних зонах на сухопутному кордоні:

У ситуаціях, коли особи змушені очікувати на результати розгляду їхніх заяв про надання притулку в транзитних зонах на сухопутному кордоні, можуть виникати питання згідно зі статтями 3 та 5 Конвенції:

- Під час визначення різниці між обмеженням свободи пересування (стаття 2 Протоколу № 4) та позбавленням свободи (стаття 5 Конвенції) в контексті утримання іноземців у транзитних зонах аеропорту та центрах прийому для ідентифікації та реєстрації мігрантів, Суд має врахувати фактори, які можуть бути узагальнені наступним чином: i) індивідуальна ситуація заявників і наявний у них вибір; ii) застосовний правовий режим відповідної країни та його мета; iii) відповідна тривалість тримання, особливо з огляду на мету та процесуальний захист, якими користуються заявники, очікуючи на результат; і iv) характер та ступінь фактичних обмежень, накладених на заявників або яких вони зазнали (*«З.А. та інші проти Росії» (Z.A. and Others v. Russia)* [ВП], 2019, § 138; *«Іліас і Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, §§ 217-218). Застосування цих критеріїв може призводити до різних результатів стосовно тієї самої транзитної зони на сухопутному кордоні, з урахуванням фактичних відмінностей між справами:
  - Під час застосування вищезазначених критеріїв Суд встановив, що стаття 5 Конвенції не застосовується до перебування шукачів притулку в транзитній зоні Рьоске на кордоні між Угорщиною та Сербією, де таке перебування не перевищувало максимального строку, встановленого національним правом, і протягом якого клопотання заявників про надання притулку розглядалися на адміністративному та судовому рівнях (*«Іліас і Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, §§ 219-249).
  - І навпаки, під час застосування тих самих критеріїв Суд постановив, що стаття 5 Конвенції застосовується до справи, де заявники перебували в транзитній зоні Рьоске близько чотирьох місяців, причому національним законодавством не було встановлено максимального строку перебування в транзитній зоні, розгляд заяв про надання притулку, поданих заявниками, відбувався з великими затримками, а також бралися до уваги умови, в яких тримали заявників (*«Р.Р. та інші проти Угорщини» (R.R. and Others v. Hungary)*, 2021, §§ 74-84). У цій справі Суд також дійшов висновку, що утримання не було законним (*там само*, §§ 87-92; див. також рішення у справі *«Г.М. та інші проти Угорщини» (H.M. and Others v. Hungary)*,

2022, §§ 29-32, щодо перебування шукачів притулку в транзитній зоні Томпа понад чотири місяці).

- Аналогічним чином, оцінка того, чи умови проживання шукачів притулку під час їхнього перебування в транзитній зоні сумісні зі статтею 3, може призвести до різних результатів залежно від фактичних обставин (для порівняння, див. рішення у справі *«Ілліас і Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, §§ 186-194, і зіставте з рішеннями у справах *«Р.Р. та інші проти Угорщини» (R.R. and Others v. Hungary)*, 2021, §§ 48-65; *«Г.М. та інші проти Угорщини» (H.M. and Others v. Hungary)*, 2022, §§ 17-18).
- У справі *«Г.М. та інші проти Угорщини» (H.M. and Others v. Hungary)*, 2022, Суд встановив порушення статті 3, коли на шукача притулку надягли кайданки та пристебнули до ланцюга, коли його перевозили з транзитної зони до лікарні, щоб допомогти його вагітній дружині з перекладом, а також протягом усього часу перебування в лікарні (§§ 13 і 21-27).

Заяви на отримання візи, подані до посольств або консульств за кордоном з метою отримання дозволу на в'їзд на територію Держави та подання заяви про надання притулку в цій Державі:

Якщо особи подають заяви на отримання візи до посольства або консульства Держави-відповідача з метою отримання дозволу на в'їзд до цієї Держави та подання заяви про отримання там притулку, ні розгляд заяв на отримання віз, ні оскарження особами негативних результатів такого розгляду, яке розглядається судами Держави-відповідача, не тягнуть за собою виникнення юрисдикції для цілей статті 1 Конвенції стосовно скарг за статтями 3 і 13 Конвенції (*«М.Н. та інші проти Бельгії» (M.N. and Others v. Belgium)* (ухв.) [ВП], 2020, §§ 110-125). Однак цей висновок не перешкоджає зусиллям, докладеним Державами для спрощення доступу до процедур надання притулку через їхні посольства і/або консульські установи (*там само*, § 126, і *«Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020, § 222).

Практика згідно з Правилом 39 щодо ситуації на кордоні з Білоруссю

- Запити про вжиття тимчасових заходів щодо ситуації на кордоні з Білоруссю [Requests for interim measures concerning the situation at the borders with Belarus] (прес-реліз від 06.12.2021)

Подальші посилання

Посібники з судової практики:

- Посібник із судової практики Європейської конвенції з прав людини - Імміграція [Guide on Immigration]
- Посібник зі статті 4 Протоколу № 4 до Європейської конвенції з прав людини — Заборона колективного вислання іноземців [Guide on Article 4 of Protocol No. 4 - Prohibition of collective expulsion of aliens]

Інше:

- Рада Європи та Агентство Європейського Союзу з основних прав. Європейські стандарти засобів правового захисту, механізмів подання скарг і ефективних

розслідувань на кордоні [European standards on legal remedies, complaints mechanisms and effective investigations at borders] (2021)

- Рада Європи та Агентство Європейського Союзу з основних прав. Посібник з європейського права з питань притулку, кордонів та імміграції [Handbook on European law relating to asylum, borders and immigration] (2020)
- Рада Європи та Агентство Європейського Союзу з основних прав. Основні права біженців, шукачів притулку та мігрантів на європейських кордонах [Fundamental rights of refugees, asylum applicants and migrants at the European borders] (2020)
- Агентство Європейського Союзу з основних прав. Міграція: питання, пов'язані з основними правами на сухопутних кордонах [Migration: Fundamental rights issues at land borders] (2020)

КЛЮЧОВІ ПОСИЛАННЯ ІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Провідні справи:

- *«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (Hirsi Jamaa and Others v. Italy)* [ВП], № 27765/09, ЄСПЛ 2012 (порушення статті 3, порушення статті 4 Протоколу № 4, порушення статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 3 та статтею 4 Протоколу № 4);
- *«Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], №№ 8675/15 і 8697/15, 13 лютого 2020 року (відсутність порушення статті 4 Протоколу № 4; відсутність порушення статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 4 Протоколу № 4);
- *«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, №№ 40503/17 і 2 інші, 23 липня 2020 року (порушення статті 3, порушення статті 4 Протоколу № 4, порушення статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 3 та статтею 4 Протоколу № 4, порушення статті 34).

Інші справи:

- *«Шаріфі та інші проти Італії та Греції» (Sharifi and Others v. Italy and Greece)*, № 16643/09, 21 жовтня 2014 року (порушення статті 4 Протоколу № 4, порушення статті 3, порушення статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 3 Конвенції та статтею 4 Протоколу № 4);
- *«Хлайфіа та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], № 16483/12, 15 грудня 2016 року (відсутність порушення статті 4 Протоколу № 4, відсутність порушення статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 4 Протоколу № 4);
- *«Кебе та інші проти України» (Kebe and Others v. Ukraine)*, № 12552/12, 12 січня 2017 року (порушення статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 3 Конвенції);
- *«М.А. та інші проти Литви» (M.A. and Others v. Lithuania)*, № 59793/17, 11 грудня 2018 року (порушення статті 3, порушення статті 13 Конвенції);
- *«Асади та інші проти Словаччини» (Asady and Others v. Slovakia)*, № 24917/15, 24 березня 2020 року (відсутність порушення статті 4 Протоколу № 4; стаття 13, взята в поєднанні зі статтею 4 Протоколу № 4: неприйнятно — явно необґрунтовано);
- *«Мустагі проти Франції» (Moustahi v. France)*, № 9347/14, 25 червня 2020 року (порушення статті 4 Протоколу № 4, порушення статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 4 Протоколу № 4);
- *«Д.А. та інші проти Польщі» (D.A. and Others v. Poland)*, № 51246/17, 08 липня 2021 року (порушення статті 3, порушення статті 4 Протоколу № 4, порушення статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 3 та статтею 4 Протоколу № 4, порушення статті 34);
- *«Шагзад проти Угорщини» (Shahzad v. Hungary)*, № 12625/17, 08 липня 2021 року (порушення статті 4 Протоколу № 4, порушення статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 4 Протоколу № 4);
- *«D проти Болгарії» (D v. Bulgaria)*, № 29447/17, 20 липня 2021 року (порушення статей 3 і 13);
- *«М.Г. та інші проти Хорватії» (M.H. and Others v. Croatia)*, №№ 15670/18 і 43115/18, 18 листопада 2021 року (порушення статті 4 Протоколу № 4);
- *«М.А. та інші проти Латвії» (M.A. and Others v. Latvia)* (ухв.), № 25564/18, 29 березня 2022 року (статті 3, 13 і стаття 4 Протоколу № 4: неприйнятно — явно необґрунтовано);

- *«А.А. та інші проти Північної Македонії» (A.A. and Others v. North Macedonia)*, №№ 55798/16 і 4 інші, 05 квітня 2022 року (відсутність порушення статті 4 Протоколу № 4);
- *«О.М. і Д.С. проти України» (O.M. and D.S. v. Ukraine)*, № 18603/12, 15 вересня 2022 року (порушення статті 3, порушення статті 34);
- *«Дж.А. та інші проти Італії» (J.A. and Others v. Italy)*, № 21329/18, 30 березня 2023 року (порушення статті 4 Протоколу № 4);
- *«С.С. та інші проти Угорщини» (S.S. and Others v. Hungary)*, №№ 56417/19 і 44245/20, 12 жовтня 2023 року (порушення статті 3, порушення статті 4 Протоколу № 4);
- *«Шеров та інші проти Польщі» (Sherov and Others v. Poland)*, №№ 54029/17 і 3 інші, 04 квітня 2024 року (порушення статті 3, порушення статті 4 Протоколу № 4, порушення статті 13, взятої в поєднанні зі статтею 3 та статтею 4 Протоколу № 4).